

Câmp deschis și pajiști multicolore

de Roland Gnaiger

Angajamentul meu pentru țară și satele sale s-a născut dintr-o mutilare. Am crescut - intermitent – într-un (mic) oraș și într-un sat. Spațiile copilăriei mele, întipărite adânc și fizic în amintirea mea, sunt apelabile oricând și azi: imagini, atmosfere, mirosuri, relații spațiale și vizuale, activitate lentă. Una din experiențele mele cele mai pregnante în legătură cu satul este „aleea”. Cu o lungime de un kilometru ducea de la casa bunicilor mei spre centrul satului. Împărțită de stații, „aleea” era „spațiul dărui” dintre niște peri mari. În acest spațiu a crescut, cu perele, experiența mea asupra culturii construite. *“Acești copaci sunt minunați, dar mai minunat este spațiul înălțat, amplificat dintre ei.”* Rilke a descris astfel și impresiile mele. Iar centrul satului – deși nu era menționat în niciun ghid turistic – un manifest al artei spațiale. Spațiu în loc de interspațiu: cu lungime de stradă, lărgiri care formează piețe, cu vederi spre înăuntru și perspective, o succesiune de lărgiri și îngustări. Acest centru era înconjurat de un “traseu de aventură” format din birturi sătești, ospătării cu grădini de vară, locuri de odihnă și belvedere, fiecare o lume în sine și întreagă. Un cerc de istorie și istorii.

O experiență pentru un iubitor al frumosului? Nu! Fiindcă dacă era dorit utilul, putea veni doar împreună cu frumosul. Locurile de joacă ale copilăriei purtau recolte uriașe de fructe. Circuite închise de energie și hrană în dumbrăvi pline de soare și umbră. Unități economice în sistem de ocupare densă a terenului. Locuri de muncă, generare de valoare și sens, oferte de timp liber inocente, vesele și mai ales eliberate de consumerism, și astfel accesibile oricui, în cel mai mic spațiu posibil. Granițele între timpul liber, muncă și locuire erau dificil de identificat din punct de vedere spațial sau temporal.

După care totul a început să meargă foarte repede. Atelierul de șelărie al bunicului era între primele, după care au murit pe rând brutăriile, băcanul, tâmplarul, cinematograful, droghistul, librăria, poșta: locuirea deasupra unor partere moarte.

„Aleea mea” a fost inundată de gălăgie și noxele noii centuri ocolitoare. Bipa și Penny Markt în locul șirurilor de copaci.

Complexitate, relație, structură, diversitatea funcțiilor, frumusețe, întâlnire, spațiu, calitate a vieții – toate acestea sunt cultură construită. Pierderea ei a constituit mutilarea mea.

Reacția mea: o fiertură otrăvitoare de tristețe, mâne, cinism și o pendulare între revoltă și resemnare. Am protestat, am scris împotriva acestui fenomen. Am fugit, am evitat adesea pentru mulți ani să-mi vizitez locurile de referință „distruse”. Și, după caz, m-am și razbunat prin intermediul seriei televizate pe care o realizam (Plus/Minus în cadrul televiziunii regionale ORF în Vorarlberg). Succesul, de partea mea, era discutabil, satisfacția, de scurtă durată. Avalanșele veneau din toate părțile. De la începutul anilor '80 tot mai repede și mai cuprinzătoare. Rezistența mea s-a frânt în ploaia de gloanțe a distrugerii culturii construite. Mai ales logica intrinsecă a acestei distrugerii părea de nedepășit: bunăstare, „raționalizare”, locuri de muncă, eficiență, competiție, câștig de timp. În urmă rămăneau sentimente de înstrăinare, neputință și eșec personal.

Schimbarea s-a produs în punctul cel mai de jos și sub forma acceptării. Începeam să înțeleg: totul poate fi combătut, dar rezistența în fața efemerității în sine nu are sens. Sfârșitul definitiv al unui mileniu agricol s-a produs simultan cu ultima reverberație a epocii industriale. Forma (veche) a ciclurilor echilibrate și a amestecului spațial mărunț, împreună cu construcțiile ei, nu mai putea fi salvată. Perenitatea vechiului – indiferent că bun sau nu – este întotdeauna o chestiune de timp. Iar radicalitatea cu care s-a întâmplat această ruptură a fost deja stabilită la începuturile industrializării.

Forța a revenit. Am decis să nu o risipesc în rezistență. Ascuțindu-mi privirea pentru fiecare urmă a noului, pentru fiecare firicel de speranță, m-am decis: toată forța pentru o nouă cultură construită! Amărăciunea și cinismul sunt mult prea des destinul criticilor și al jurnaliștilor. Ca planificatori avem instrumente. Noul putea să fie doar altfel, însă trebuia să fie la fel de bun sau chiar mai bun. Înainte de toate trebuia să crească din posibilitățile prezentului. Mi-am îndreptat privirea către șansele de schimbare, am început să scriu teme-program complexe chiar și pentru intenții constructive de mici dimensiuni, am dezvoltat case ca universuri locuibile și am reinventat câte o temă pe ici-colo...școala, agricultura. Am renunțat la imaginea arhitectului ca luptător (eroic) solitar,

și m-am deschis cooperării și dialogului - și (mult prea târziu) lucrului în echipă. Astfel am început să înțeleg treptat critica adusă arhitecților, și compătinesc egocentrismul, neputința comunicării și capacității de mediere a profesiei noastre. Simultan am câștigat camarazi și încrederea primarilor, a întreprinzătorilor și organizațiilor. Neputința lor (bine ascunsă) și căutarea – adeseori disperată – de noi soluții și modalități de abordare a devenit tot mai evidentă. Împreună am învățat întâi că arhitectura poate interveni în procese sociale, pentru a alege după aceea forma prin care ea să devină cea mai potrivită pârgie de transformare. Am putut experimenta personal modalitățile cele mai potrivite prin care locuri bune încheagă comunități, și cum legături spațiale devin legături sociale și invers.

Am devenit martori ai faptului că spațiile animă diferite moduri de comportament: gregar și vandalic sau respectuos, atent și plin de dragoste. Mi-am dezvoltat înțelegerea proceselor, un simț al momentului oportun, pentru oprirea la timp sau pentru pus umărul, dar și pentru între timp necesara retragere sau eschivă. Vindecătoare aș considera azi lipsa supra-respectului pentru tot ceea ce este vechi. Certitudinea că nu fiecare construcție istorică (sau loc vechi) este la fel de bună sau chiar importantă, a relaxat mult lucrurile. Însă decisivă și mai ales cea mai productivă a fost conștientizarea faptului că și cel mai mare „gunoi” al anilor '60, '70 sau '80 poate fi transformat în “humus”. Privind retrospectiv pot să confirm: provocarea este până acum cea mai bună metodă de a atrage atenția asupra culturii sau inculturii construite.

Încurajator a fost să observăm cât de repede a crescut înțelegerea, odată ce a fost atrasă atenția și trezit interesul. *Și dacă te interesează, înțelegerea vine de la sine.* (Thomas Mann) Cel mai mult însă a contat să ne eliberăm de concluzia fundamental greșită că în cazul construirii trebuie să decizi între funcțional și frumos. Dacă în cazul hainelor paguba provocată de această concepție greșită este la limită, în cazul construcțiilor ea devine colaterală. Fiindcă cine și-ar dori să trebuiască să aleagă la masă: valoare nutritivă sau bucurie și delectare? În cazul construcțiilor asta părea să fie practica curentă: funcțional și util sau scump și frumos.

Toate aceste conștientizări și experiențe, în multe cazuri foarte personale, maturizate de-a lungul a 30 de ani, ar fi irelevante dacă nu ar exista acei oameni, locuri, construcții și ansambluri care intră în câmpul nostru vizual prin premiul pentru cultura construită (Baukultur-Gemeindepreis). Acesta este startul, viitorul, noul mai profund! Aici crește cultura construită și odată cu ea se întăresc speranța și curajul. Nu înseamnă că astfel documentăm „prezentul”. Documentăm un „prezent mai bun”! Soluțiile, abordările, strategiile prezentate aici, deja încercate, trăite și construite în comunele austriece pot fi asamblate asemenea unui puzzle. Rezultatul este o imagine credibilă a viitorului societății. Mult mai clar ca în anul 1999 – cu prilejul primei expoziții LandLuft – ne întâmpină astăzi (2009) diversitatea, complexitatea și bogăția de culori a unei (noi) culturi construite, atât în componenta ei hard, cât și în cea soft. Devine evidentă și greutatea de a o limita la concepte, ceea ce nu este altceva decât dovada nelimitării ei vis-a-vis de temele culturale și sociale. Să cunoști aceste exemple excepționale și să le cunoști nemijlocit în calitate de membru al juriului este un privilegiu. Este un elixir, și depășește cu mult ceea ce am îndrăznit să sper acum 25 de ani (cu o imaginație nu tocmai modestă). Cea mai frecventă întrebare, pe care o vom auzi și în viitor, este: cum ajunge cultura construită în sat? Sau reformulată pentru acest prilej: cum au realizat asta comunele câștigătoare? Răspunsul nu este o rețetă. “Marea soluție” sau strategie, nu mai există. Aceasta este conștientizarea rezultată din urmărirea și sprijinirea proceselor de dezvoltare din comune. Vremea paușalului a trecut. Există mii de moduri și abordări mari și mici care pot fi diferențiate la rândul lor la nesfârșit. Fiecare întrebare, fiecare loc conține intrinsec un răspuns propriu. Aici sunt de părerea marelui teoretician al managementului, Peter Drucker, care spunea: *“nu este vorba de a rezolva probleme.”* Și întradevăr acestea ar fi adesea mult prea mari și ne-ar suprasolicita pe noi toți și pe toți cei implicați local. În loc de asta este vorba, spune Drucker, despre *“a valorifica șanse”*, și acestea există în fiecare comunitate, în fiecare comună, în fiecare loc și în fiecare proces, din belșug. Așadar, să uităm de “rezolvatul problemelor” și să folosim acest prilej pentru a ne uita cu atenție la acest premiu și la rezultatele sale. Merită!

În final replica mea la critica repetată la adresa încă unui premiu între atâtea premii de arhitectură. Acest premiu este altceva! Arhitectura este o componentă nelipsită a culturii construite.

Însă cultura construită este mai mult. Ea înseamnă și lărgimea umerilor care poartă arhitectura și cultura. Ea înseamnă și spațiul pe care îl generează și în care se naște. Și ea înseamnă oamenii – care nu apar niciodată în documentații de arhitectură.

Cultura construită este și “interpretarea, intonarea, jucarea”, utilizarea în continuare a clădirilor noastre, a spațiilor, a locurilor private și publice. Cultura construită țintește și, dar nu numai, către excedentul social și economic care rezultă din cultură și din frumos. Cultura construită este un câmp larg, o pajiște multicoloră, complexă. Aici o semănăm. Și premiul pentru cultura construită (Baukultur-Gemeindepreis) nu este unul din multe alte premii, ci este mama premiilor de arhitectură. Chiar dacă pentru asta mai sunt câteva lucruri de făcut – însă câmpul este cu siguranță semănat.

Roland Gnaiger | Bregenz–Wien 04. Oktober 2009

Titlu original: Weites Feld und bunte Wiesen.

Discurs cu prilejul primei ediții (2009) a premiilor pentru cultura construită (Baukultur-Gemeindepreis), organizat de către Asociația austriacă LandLuft (germ. *Land*=țară, pământ, *Luft*=aer; 'aer de țară' sau 'pământ și aer'), www.landluft.at, împreună cu Asociația austriacă a comunelor, Österreichischer Gemeindebund, www.gemeindebund.at.